

Oponentský posudek k dizertační práci Simony Pátkové „Pohlavní osvěta v popularizačních příručkách v jazykově českém prostředí s přihlédnutím ke světu dětí a mládeže v ‚dlouhém‘ 19. století“

Autor posudku: Mgr. Martin Fafejta, Ph.D., Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie, FF UP Olomouc

Dizertační práce Simony Pátkové je postavena na úctyhodném zpracování velkého množství zdrojů týkajících se dané problematiky – práce má 220 stran, z toho seznam pramenů a použité literatury zabírá 17 stran. Práce je ovšem velmi často spíše popisná než analytická a místy je popisnost textu až přehnaná (např. v kapitole 2.5). Navíc ne všechny kapitoly souvisí s tématem dizertace, např. kapitoly 2.3.1., 2.3.2, 2.5, ale i mnohé jiné pasáže v textu. Poměrně velký rozsah práce je dán i tím, že některé teze se v práci opakují. V textu mělo být uvedeno více příkladů z analyzovaných zdrojů – v práci jsou příklady občas uvedeny v poznámkovém aparátu, ale to často spíše komplikuje orientaci v textu a jeho plynulou četbu. Autorka velmi často přebírá bez reflexe (nebo alespoň bez uvozek – viz dále v posudku) dobovou rétoriku a slovník, místo aby je analyzovala. V práci také chybí ucelenější kategorizace, která by argumentaci zpřehlednila – mnohdy jde spíše o tok příkladů a ukázek z příruček, někdy jen jejich popis. Text dizertační práce měl být lépe uspořádán. Podrobněji viz následující text posudku, který je rozdělen na připomínky obsahové, týkající se konkrétních částí textu, a připomínky k formální stránce práce.

Obsahové připomínky

- 1) V textu se místy prolíná použití analytické literatury s literaturou deskriptivní. Autorka tam mísí odbornou společenskovědní literaturu, která byly použity jako zdroj analýzy, s literaturou, která měla být předmětem analýzy, popř. i s encyklopediemi a slovníky. Například na s. 24 je termín disciplína vysvětlován jak pomocí analytického přístupu Foucaultova, ze kterého měla vycházet teoreticky, tak pomocí dobového Ottova slovníku naučného, aniž by autorka mezi těmito dvěma typy děl odlišovala – míchá tak do určité míry jablka s hruškami. Problematicnost tohoto přístupu si můžeme ukázat na následujícím příkladu: Autorka s odkazem na Internetovou jazykovou příručku Ústavu pro jazyk český AV ČR píše, že disciplína je vědomým podřízením předpisů. Ve Foucaultově pojetí, na něhož se autorka též odkazuje, je ovšem disciplína zvnitřněná, subjekt si internalizuje hegemonní diskurzy a takto je aktivně reprodukuje. Přijetí disciplíny pak takový subjekt nevnímá jako akt podřízení se, neboť disciplinované jednání je součástí jeho osobnosti, ztotožňuje se s ním a mnohdy je přesvědčen, že jedná zcela svobodně – viz i dvojakost termínu subjekt, na kterou Foucault upozorňuje: tento termín lze vnímat nejen jako termín označující vlastní jedincovu osobnost, ale i jako termín označující podřízení (být něčím subjektem). Důvody užití internetové jazykové příručky nejsou nijak vysvětleny a tato pasáž textu působí jako výplň bez hlubšího smyslu.
- 2) V souvislosti s disciplinací mohla autorka přehledněji kategorizovat texty na ty, které disciplinují skrze výhružky (používají tedy především slovník zákazů a příkazů), jde tedy foucaultovsky pojmato o moc negativní, zakazující, a které skrze osvětu (rétoricky se tedy snaží čtenáře a čtenářky spíše poučit pomocí pozitivní rétoriky), jde tedy o pozitivní, produktivní moc.
- 3) Na s. 15 autorka píše: „Sexuální chování lidí ovlivňovala křesťanská nauka, která považovala za nejdůležitější lásku k Bohu, pohlavní styk zasazovala výhradně do prostředí manželského svazku, kde se měl odehrávat pouze za účelem plození dětí, a sexuální rozkoš byla považována za hřích. To platilo téměř do poloviny 20. století.“ Ovšem jak píše nejen Foucault ve svých dílech, ale

- později v textu dizertační práce i sama autorka, na podobě akceptovatelného sexuálního chování se s nastupující moderní dobou stále více podíleli vědy o člověku, až se v této oblasti stali hegemonelem na úkor náboženství, přičemž tato změna nastala mnohem dříve než v polovině 20. století.
- 4) Autorka měla více vycházet z děl Thomase Laqueura. V práci sice odkazuje na jeho knihy „Solitary Sex: A Cultural History of Masturbation“ a „Making Sex. Body and Gender from Greeks to Freud“, ale druhou z nich uvádí pouze v jedné poznámce pod čarou a neuvádí ji ani v seznamu použité literatury. Tato kniha přitom vyšla pod názvem „Rozkoš mezi pohlavími“ česky a je tedy snadno dostupná – použití této odborné literatury by dizertaci významně pomohlo. Laqueur zde například upozorňuje na to, že vědecky adekvátnější chápání lidského těla v 19. století nevedlo k rozšíření možností sexuální seberealizace, ale bylo použito k větší disciplinaci – především v případě ženské sexuality. Autorka by pak nejspíše nenapsala následující větu: „V 19. století pokračoval započatý rozvoj medicíny i dalších věd, které akcentovaly lidské tělo a jeho potřeby“ (s. 79), nebo by ji alespoň problematizovala. Zároveň, pokud by autorka důsledněji aplikovala teze z Laqueurovy knihy „Solitary Sex“, patrně by nenapsala, že medicína akcentovala potřeby lidského těla. Naopak, mnohdy se je snažila potlačovat, jak ostatně sama autorka píše v jiných částech dizertace. Autorka v textu okrajově zmiňuje některé teorie, jejichž rozbořením se zabývá i Laqueur, například když na s. 123 zmiňuje teorii, že žena je „nedostatečně vyvinutým mužem“, ale bez znalosti Laqueurovy analýzy čtenář patrně nepochopí, oč v této teorii jde.
 - 5) Problematika hysterie je podle Foucaulta jedním ze základních témat, který medicína 19. století používala k disciplinaci žen, ale autorka se jí v práci nevěnuje. Pouze na s. 116 je zmínka o „bludu“ putující dělohy (což mělo podle tehdejší medicíny způsobovat hysterii coby výhradně ženskou nemoc): „Křížek nejenže ve svém díle podrobně popsal vnitřní pohlavní ústrojí a vyvracel kolující bludy o ženském těle (například že děloha putuje po těle), dostal se také k popisu a vysvětlení menstruace a dalších změn spojených s tělesným dospíváním žen a věnoval se i nejčastějším ženským obtížím (blednička, výtok, bolestivá menstruace).“ Autorka v práci zmiňuje pouze jednu termín hysterizace (s. 18), když píše o foucaultovských dispozitivích: „Sex se dostával pod kontrolu státu, a to zejména prostřednictvím medicíny a pedagogiky. Foucault jmenoval v Dějinách sexuality tzv. čtyři strategické celky, které podle něj od 18. století ve vztahu k sexu rozvinuly specifické dispozitivní vědění a moci. Mezi tyto čtyři body patří: hysterizace ženského těla, pedagogizace dětské sexuality, socializace prokreačního chování, psychiatrizace „perverzních slastí.““ Osobně se domnívám, že pokud autorka zvolila Foucaulta jako jeden ze svých hlavních teoretických zdrojů, byla by na místě v textu pracovat právě s těmito dispozitivní a jejich optikou posuzovat analyzované příručky. Obecně by práci pomohlo vzít nějaké rámce z Foucaulta a Laqueura – jednak by to dalo textu určitý řád a formu (a takto by ji to zpřehlednilo) a také by bylo zajímavé porovnat, nakolik se české prostředí odchylovalo od tehdejší západní části Evropy, kterou popisují zmínění autoři.
 - 6) Autorka sice vychází z Foucaultova pojetí a mnohdy se na něj odkazuje, např. užíváním slova disciplinace, ovšem toto použití není důsledné a text dizertační práce občas pouze reprodukuje dobová tvrzení. Autorčina argumentace na takových místech postrádá koherenci. To je ještě podtrženo tím, že velmi často nedává dobové výrazy do uvozovek a text působí, jako by s těmito termíny ztotožňovala, resp. považovala je za neproblematické. Příkladem mohou být termíny jako „zlozvyk“, „zneužívání pohlavních orgánů“, „zdravá prokreace“, „tělesný chtíč“, „prodejná láska“, „nemravné pokušení“, „vrtochy“, „neřesti“ atd. Autorka přitom někdy uvozovky používá (například když používá termín „neposkvrněná“ nebo „stydlivé“), není tedy jasné, na základě jakého klíče se rozhodla některé dobové termíny dávat do uvozovek a některé ne.
 - 7) Takto autorka místy spíše přebírá rétoriku zdrojů, než by ji analyzovala. Příkladem může být následující pasáž ze s. 119 (ponecháno i s překlepy): „Obavu z pohlavních chorob lze považovat za

metlu, která mohla do jisté míry omezit nelegitimní sexuální styky. Mimomanželskou sexualitu a nelegitimní pohlavní styky si lidé logicky spojovali s nebezpečím nákazy pohlavní chorobou a šíření nemoci proto považovali za trest za hřích smilstva. Například boronovi Johannesi Nádhernému, který byl známý svými četnými styky s prostitutkami a uchovával si dopisy a lístky, které sis s lehkými dívkami vyměňoval, se nakonec jeho vášeň pro veřejné domy stala osudnou a sám se nemocí syfilis nakazil.“

- 8) Na s. 174 se dočteme (chyba v interpunkci, která znesnadňuje pochopení textu, ponechána): „V populárně-naučných příručkách se objevovaly způsoby, jak masturbaci zabránit a příznaky, kterými se onanie projevuje, ale také rady, jak se zachovat, pokud někoho přistihneme při tomto tajném hříchu. Kromě rozumného vysvětlení neblahých následků a důsledného mravního poučení byly provinilci doporučovány studené koupele a neustálé zaměstnání.“ Píše-li autorka o rozumném „vysvětlení neblahých následků“ masturbace, vypadá to, že se skutečně domnívá, že dobové texty nabízely v případě této problematiky nějaké obecně rozumné a i v dnešní době (na základě současného vědeckého poznání) přijatelné vysvětlení a poučení. Zároveň jde i zde o ukázkou textu, kde autorka nedává dobové hodnotící názvosloví do uvozovek a kde bez hlubšího rozboru přejímá rétoriku dobového textu.
- 9) Další příkladem přejímání dobových termínů bez reflexe je text ze s. 179: „Osvícenský stát si uvědomoval, že za účelem kvalitního a silného obyvatelstva musí pravidelně dohlížet na své poddané, jejich zdraví a životní podmínky a zaměřit péči také na matky a děti a výchovu nových generací.“ Autorka sice dále v textu mluví o disciplinaci, ale odstup od dobových termínů by měl být explicitnější, zvláště když se touha po „kvalitním a silném“ obyvatelstvu často pojila s eugenickými snahami (alespoň rétoricky) a byla zaměřena na produkci spolehlivé pracovní síly a armády (jak ostatně autorka v práci sama uvádí) – cílem byl tedy silný stát, ne zdravý jedinec, ten byl pouze prostředkem k dosažení tehdejší představy silného státu.
- 10) Autorka se sice snaží podrobně vysvětlit termíny, které používá, ale bohužel se to netýká všech termínů. Např. na s. 42 píše. „Cílem těchto příběhů bylo upevňování dobrých mravů, vykreslení kladných a záporných vlastností či lidských nedostatků.“ Ovšem čtenář musí hledat různě v textu význam termínů „dobré mravy“ atd., místo aby autorka explicitně a přehledně, na jednom místě uvedla, co se jimi míní. Na téže straně se dočteme: „V díle Klín mateřský, které dokončil v roce 1898 v Poličce, byl poměrně otevřený v popisech vnějších i vnitřních rodidel, fyziologie menstruace, mužských pohlavních orgánů a podstaty pohlavního styku.“ Ovšem co si máme konkrétně představit pod výrazem „poměrně otevřený“? Totéž na následující straně, kde se píše o lékaři Karlu Chodovském, který „odsuzoval úzkoprsou stydlivost a choulostivost týkající se plození,“ ale znovu se nedozvíme, co se tím přesně míní. Podobné příklady najdeme i v jiných částech textu. Autorka měla více uvádět konkrétní příklady z analyzovaných dobových děl a více je vysvětlovat a zasazovat je jak do historického kontextu, tak je porovnávat s pozdějším (a současným) chápáním problematiky. Zde bych odkázal na Foucaultův genealogický přístup, v němž Foucault zdůrazňuje, že významy termínů se mění a pokud chceme pochopit starší texty, nemůžeme se spoléhat na to, že výrazy v nich užití měly stejný význam, jako mají v současnosti.
- 11) O nedostatku příkladů lze například mluvit i na s. 116, kde autorka píše: „Český pedagog Antonín Konstantin Víták kritizoval na počátku 20. století v díle Klín mateřský čili Nauka o výchově rodinné ‚nemístnou stydlivost‘ v tématu oplodnění. Sám byl v otázkách početí a fyziologie pohlavních orgánů poměrně přímočarý a některými svými pedagogickými díly, na svou dobu nezvykle otevřenými, vyvolával ve společnosti rozpaky. Víták by zastáncem pravdivosti při výchově, kritizoval zatajování a výchovu ke slepé zbožnosti a naivitě.“ Co konkrétně si máme představit pod onou přímočarostí a rozpaky?
- 12) Autorka měla v celé práci používat nehodnotící slovník – termíny jako „poměrně zpátečnická školská novela“ nejsou v odborném textu vhodné, není-li daný termín kontextuálně vysvětlen.

- 13) Některé pasáže nedávají bez podrobnějšího vysvětlení příliš smysl. Např. na s. 49 autorka píše: „Stoupenci filantropismu stavěli mravní výchovu výše než rozumovou, vzdělání by podle jejich představ mělo být především praktické a užitečné pro život, neboť hlavním cílem filantropistů bylo vychovat mládež k prospěšnému životu.“ Má-li ovšem být vzdělání praktické, mělo by být postaveno na racionalitě. Možná je tento rozpor znovu dán tím, že autorka dostatečně neosvětluje všechny dobové termíny.
- 14) Na s. 46 autorka píše: „Encyklopedie zpravidla odrážejí úroveň poznání, vědy i kultury doby, ve které vznikly.“ Nelze ovšem zapomínat a opominout, že také odrážejí dobové hegemonní diskurzy a tedy dominantní dobové ideologie.
- 15) Co se týká dětství a přístupu k dětem jako k malým dospělým (viz s. 49), který byl běžný až do nástupu osvícenství, hrálo v tom podle Richarda Sennetta roli i nerozlišování veřejné a soukromé sféry (viz jeho kniha „The Fall of Public Man“). Toto rozlišení ustanovuje soukromou sféru jako sféru bezpečí a tedy i sféru výchovy (náleží do ní tedy primárně rodinné záležitosti s matkou coby pečovatelkou) a veřejnou sféru jako sféru politického a ekonomického boje (tedy sféru konkurence a boje moc, před čímž mají být ženy a děti uchráněny). Dítě se se vznikem dělby na veřejnou a soukromou sféru takto stává jedincem, který je plně definován sférou soukromou a před veřejnou má být uchráněno.
- 16) V některých pasážích by měla autorka explicitně zdůraznit, že se daný text netýká celé populace. Např. na s. 54 píše: „První roky života trávil dítě buď s matkou, nebo s kojnou, později s vychovatelkou či vychovatelem, případně pedagogickým zaměstnancem nějaké instituce. Dítě mělo být tím pádem pod stálým dohledem.“ To se ovšem nemohlo týkat nižších vrstev, neboť ty k takovému přístupu k dětem neměly podmínky, jak autorka sama na s. 59-60 uvádí. Ostatně, jak ukazuje i Foucault, disciplinační moc se zpočátku týkala především středních a vyšších středních vrstev a až později byla použita i k dohledu nad chudšími vrstvami populace.
- 17) Na s. 73 autorka píše: „Jak již bylo uvedeno, podle Michela Foucaulta byla ještě na počátku 17. století sexuální morálka uvolněná, ale prudérní viktoriánská společnost začala vylučovat ze společenského zájmu témata spojená se sexem. Nešlo však jen o mlčení o sexu, ale o proměnu přístupu, jakým o něm společnost hovořila a jaký postoj k němu zaujímal.“ To je nepřesné tvrzení, neboť Foucault neříká, že by na ještě začátku 17. století byla sexuální morálka uvolněná, ale argumentuje, že méně podléhala disciplinaci (což potvrzuje i Laqueur) než v pozdější době. Ostatně i sama autorka na s. 75 píše: „Ve středověku a raném novověku bylo lidské tělo pojímáno jako hříšné, pomíjivé a nespolehlivé a představovalo jakousi smrtelnou a slabou schránku pro nesmrtelnou duši,“ tedy sama tvrdí, že ani v raném 17. století nebyla sexuální morálka příliš uvolněná. Viktoriánská společnost nezačala vylučovat ze společenského zájmu témata spojená se sexem, naopak, jak argumentuje Foucault, sexualita podléhala mnohem většímu společenskému zájmu než v předešlých dobách, ale šlo o pojetí disciplinující, Freudovými slovy o „represivní sexuální morálku“, mnohdy velmi hlasitou. Navíc viktoriánství je až otázkou 19. století, v autorčině popisu tedy chybí téměř 200 let. Tezi o mlčení o sexualitě pak autorka opakuje i na s. 75 své práce, tentokrát s odkazem na mou knihu – já ovšem v této knize (ani nikde jinde) nic takového neříkám.
- 18) Na s. 73 se také dočteme: „Společnost 18. a 19. století chápala sexualitu (včetně sexuality dětí) jako něco, co je zapotřebí kontrolovat či přímo potlačovat.“ Foucault ovšem upozorňuje, že disciplinační moc je zároveň produktivní, jejím cílem tedy není sexualitu potlačovat, ale vytvářet její „zdravou podobu“, jak ostatně autorka sama později uvádí.
- 19) Autorka se sice opakovaně odvolává na Foucaultovu disciplinační tezi, ale zároveň ji neaplikuje důsledně. Např. na s. 74 píše: „Díky tzv. medikalizaci, která je považována za jeden z projevů disciplinace moderní společnosti, docházelo k postupné profesionalizaci a dostupnosti lékařských služeb. Osvícenské reformy přispěly nejen ke vzdělávání zdravotníků, organizaci, systematizaci a

zpřístupnění lékařské péče, ale i ke zlepšení veřejné hygieny. Stát se začal angažovat v ochraně zdraví obyvatelstva a ochraně životního prostředí. Zdraví obyvatel se tedy stalo politickým tématem. Populacionistická opatření osvícenského absolutismu přispěla ke zlepšení zdravotní péče o obyvatelstvo i ke zkvalitnění jeho životních podmínek.“ Je stylistické použití slova „díky“ vhodné? Nemělo by být použito spíše „kvůli“? Zároveň úryvek vyznívá tak, že šlo o pozitivní posun, přesto autorka mluví o disciplinaci. To by nebylo nutně v rozporu s Foucaultovým chápáním disciplinace, neboť Foucault upozorňuje, že v jeho pojetí nejde pouze o kritiku přístupu státu a vědy k sexualitě. Ovšem dynamika disciplinace, na kterou Foucault upozorňuje, se z autorčina textu vytrácí, resp. není dostatečně vysvětlena. Autorka sice v poznámce pod čarou zmiňuje Foucaultův termín biopolitika, ta ovšem ve své snaze o zkvalitnění zdravotního stavu populace uvažovala i o represivních eugenických opatřeních.

- 20) Bojem proti „onanismu“ se dizertace začíná zabývat až v polovině práce. Bylo by na místě zabývat se touto problematikou již dříve, už jen proto, aby čtenář mohl adekvátněji pochopit širší kontext sexuální osvěty popisované doby. Autorka se například opakovaně odvolává na pozitivní vliv Christiana Gotthilfa Salzmana na sexuální osvětu, ale jen okrajově (a až na s. 147) zmiňuje, že byl zároveň velkým bojovníkem proti autosexuálním praktikám. Obecně platí, že i ty příručky, které byly v kontextu doby méně represivní a méně čtenářům vyhrožovaly, vyznívaly relativně silně disciplinačně a např. jejich přístup k autosexualitě byl jednoznačně represivní (viz i Bolzano, Kodym a další). To se ovšem dozvíme až v poslední třetině práce. Pro čtenáře a jeho pochopení dané problematiky by bylo mnohem nápomocnější, kdyby se tyto náležitosti dozvěděl již dříve v textu.
- 21) V pasáži, kde autorka porovnává městský a venkovský způsob života a jeho přístup k sexualitě a její kontrole, píše (ponecháno s jazykovou chybou): „Městský život byl sice považován za rušnější, na druhou stranu byla ale také spjata s předpokladem zvýšeného dohledu a kontroly (s. 137).“ I z toho, co autorka píše v jiných částech textu, vyplývá, že dohled a kontrola existovaly i na venkově, jen měly jinou podobu. Například na s. 139 autorka uvádí, že městský život byl ve srovnání s venkovem spíše spojen „s volnějšími mravy“. V souvislosti s městským a venkovským životem autorka opakovaně uvádí teze, které jsou navzájem v rozporu – především, co se týká „přirozenosti“ či spontánnosti sexuálního života. I to je příklad toho, že práci na mnoha místech chybí analytický rozměr a autorka spíše popisuje a reprodukuje dobové prameny, než by je analyzovala. V případě srovnání městského a venkovského přístupu k sexualitě autorka sice nakonec dochází k tomu, že jak kontrola, tak uvolněnost byly v nějaké podobě přítomny v obou prostředích, ale takto měla nahlížet na danou problematiku po celou dobu, kdy daná prostředí srovnávala a ne až na konci kapitoly 4.2.1. Navíc zde (jako na jiných místech práce) volí hodnotící dobový slovník, který by v odborné práci měla analyzovat a ne jej přebírat – viz termíny typu „prostopášný život“.
- 22) Absence analytického rozměru je vidět i v pasážích, kde se autorka zabývá prostitucí. Znovu pouze reprodukuje tehdejší prameny, zvláště v jejich odsudku prostituce, i když represivní přístup tehdejší moci k prostituci autorka neschvaluje.
- 23) Na s. 133 se dočteme: „Až ve druhé polovině 90. let [míněno 20. století] se v českém školství hovoří o sexuální výchově jako součásti výchovy ke zdraví. Žáci základních škol měli kromě všestranné orientace v problematice aktivního zdraví získat také základní poznatky v oblasti lidské sexuality, aby se dokázali vyvarovat rizikovým formám sexuálního chování a odpovědně se rozhodovat v oblasti sexuálního zdraví.“ Ovšem i tento přístup je disciplinační, neboť podobně jako v době, kterou autorka popisuje v dizertační práci, uchopuje i současná sexuální výchova lidskou sexualitu primárně jako aktivitu rizikovou a ne jako pozitivní naplnění lidských potřeb a tužeb v rámci plnohodnotného a aktivního života. Obsahově se během 20. století přístup v rámci sexuální osvěty jistě významně proměnil, ale nezůstává narativ sexuality jako něčeho, před čím je

nutno mladé lidi primárně varovat a daleko méně (pokud vůbec) s nimi mluvit o jejích radostných a naplňujících stránkách, stejný? To je vidět i v pasáži na s. 166, kde autorka píše: „Žáci dnešních základních škol by měli v rámci předmětu výchova ke zdraví kromě všestranné orientace v problematice aktivního zdraví, získat také základní poznatky v oblasti lidské sexuality, aby se dokázali vyvarovat rizikovým formám sexuálního chování a odpovědně se rozhodovat v oblasti sexuálního zdraví.“

- 24) Některá uvedená fakta by si zasloužila širší zhodnocení. Když autorka například píše: „V českém pedagogickém prostředí je sexuální výchova chápána jako výchova směřující k získání návyků, dovedností, znalostí, hodnot, norem a postojů v oblasti vztahů mezi mužem a ženou“ (s. 25), bylo by na místě dodat, že toto pojetí je heteronormativní a sexuální výchova se tak míjí s životem neheterosexuálních žáků a žaček. Takto neproblematizované pojetí sexuální výchovy se pak objevuje i na dalších stránkách dizertace – například v odkazech na Pedagogický slovník.
- 25) Na s. 129 autorka píše: „Ve střední Evropě panovala značná pruderie. O sexualitě se otevřeně nemluvilo a výsledkem byla nevědomost a naivita mladých lidí, především dívek, o pohlavním životě. K dokreslení dobového puritánského přístupu můžeme uvést jako příklad anglickou příručku pro ženy z roku 1894, kterou sepsala Ruth Smythers, manželka reverenda L. D. Smytherse.“ Anglickou příručku ovšem nemůžeme bez dalšího vysvětlení (šlo o příručku oblíbenou ve střední Evropě?) považovat za příklad středoevropské pruderie.
- 26) Na s. 152 autorka píše: „V lidových vrstvách se děvčatům dostávalo poučení od matky ještě na počátku 20. století jen zřídla, zpravidla až s příchodem první menstruace, a navíc velmi stručně, což mohlo vést ke strachu a nejistotě u mladých dospívajících dívek, které vlastně ani netušily, proč se krvácení objevuje, a považovaly ho za známku nemoci.“ Je otázka, nakolik to bylo v pozdějších dobách a v jiných prostředích jiné.
- 27) Na s. 18 se s odkazem na Foucaultovy „Dějiny sexuality“ dočteme: „Výstřednost či zvláštnost nebyla společností tolerována, žádoucí naopak byla střídmost a důstojnost a sexualita byla přípustná pouze v prostoru veřejného domu nebo sanatoria.“ To je ovšem napsáno nepřesně. Podle Foucaulta byla tato prostředí „místy tolerance“ k sexualitě, ovšem sexualita jako taková byla samozřejmě přípustná i na manželském loži.
- 28) Některá tvrzení jsou nepřesná. Na s. 58 se dočteme: „Kojení ale nebyla až do 18. století přikládána velká důležitost. Až do této doby bylo běžným zvykem předávat dítě do péče kojné.“ Úvodní věta měla začínat slovy „mateřské kojení“, resp. jiný opis, ze kterého by bylo zřejmé, že se týká problematiky kojení dětí vlastními matkami (a ne kojny).
- 29) Co se týká použité literatury, pokud autorka vycházela z knih, jejichž jsem autorem, měla spíše než mou první knihu z roku 2004 („Úvod do sociologie pohlaví a sexuality“), použít knihu „Sexualita a sexuální identita: Sociální povaha přirozenosti“, kterou vydal Portál v roce 2016 – zabývám se tam některými problémy, kterým je věnována dizertace.

Formální připomínky

- 1) Autorka se nevyhnula některým typografickým, pravopisným a gramatickým chybám – není jich sice na tak dlouhou práci příliš, ale v některých pasážích se objevují poměrně v krátkém sledu za sebou. Pokud lze občasnou jazykovou chybu v textu práce omluvit, skutečně nevhodné jsou chyby v názvech kapitol – viz kapitola 2 „Pohlavní osvěta dětský svět“ (předpokládám, že název měl znít „Pohlavní osvěta a dětský svět“), kapitola 3 „Disciplinace společnosti aneb sexualita jako tabu“, kapitola 3.2.1 „Disciplinace dítěte“.
- 2) Občas se objevují typografické chyby, např. nejednotné či nesprávné užívání spojovníku a pomlčky.

- 3) V poznámkovém aparátu se objevují chyby ve jménech autorů – Buttler, Cammpe, Ribbng.
- 4) Občas narazíme na stylisticky poněkud matoucí vyjádření. Když např. autorka na s. 18 píše: „Mezi tzv. perverzní slasti, spojené s odlišným sexuálním chováním dospělých, patřila podle Foucaulta například homosexualita či onanie, kterou se společnost zabývala jako něčím hříšným a škodlivým, čemu je třeba všemožně zabránit a vytvořit tzv. technologie nápravy,“ mohl by si méně poučený čtenář pomyslet, že ten, kdo tyto slasti považuje za perverzní, je Foucault, ale Foucault pouze argumentuje, že je za perverzní považovala doba nastupující modernity.
- 5) Na s. 26 je uvedena věta: „Pedagog Karel Štech na počátku 20. století vysvětloval pojem sexuální pedagogika, který chápal jako výchovu pro zdravý a přirozený pohlavní život, který by člověku přinesl tělesné a duševní uspokojení (...).“ Není jasné, co znamená ona trojtečka.

Dotazy a připomínky k obhajobě

- 1) Nechtě se autorka vyjádří k zásadnějším připomínkám z obsahové stránky posudku (může pominout připomínky 23-29).
- 2) Na s. 130 autorka píše: „Až na přelomu 19. a 20. století spolu s uměleckou modernou začala být veřejně tematizována do té doby tabuizovaná témata, mezi která patřila erotika, sexualita, pohlavní styk a tělesnost. Pedagogové se snažili prosadit, že nevinnost netkví v nevědomosti o sexualitě, ale v mravném způsobu myšlení a pravdivém poučení.“ Znamená to tedy, že se produktivní forma moci ve vztahu k sexualitě, jak ji popisuje Foucault, začíná v českém prostředí prosazovat až takto relativně pozdě?

Práci doporučuji k obhajobě, přičemž je nutno se na obhajobu řádně připravit v duchu výše zmíněných připomínek.

V Olomouci dne 18. října 2022

Martin Fafejta

